

Limba română și Uniunea Europeană

0. Fără a putea determina salturi spectaculoase și imediate în domeniul limbii, aderarea României la Uniunea Europeană a dus, în prelungirea mutațiilor determinate de evenimentele din 1989 pe plan intern și internațional, la schimbarea unor accente în direcțiile care ne interesează aici, prin reglementările legate de rolul limbilor în societate, prin facilitățile create în circulația persoanelor etc.

Efectele aderării cu consecințe în planul limbii sunt diverse și fără o legătură directă între ele.

1. Aș aminti în primul rând adoptarea *Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare* de către state în care se vorbește și limba română, inclusiv dialectele ei, care este în principiu de natură a favoriza statutul acesteia în statele respective. Din păcate, *Carta* nu este obligatorie nici pentru statele membre, și probleme există tocmai în acele state care nu au semnat această *Cartă*.

2. Pe de altă parte, este știut că, după aderare, româna a devenit una dintre limbile oficiale ale Uniunii Europene, folosită în multe dintre documentele acesteia.

Unul din efectele aproape paradoxale ale acestui fapt, care poate părea minor, dar care are implicații destul de numeroase, constă în faptul că Uniunea Europeană a întreprins, în locul statului român, o acțiune care ar fi trebuit făcută de acesta. Este puțin cunoscut faptul că legislația internă a României obligă instituțiile publice să folosească, în scrisul la calculator al documentelor lor, ortografia oficială a limbii române, inclusiv sub aspectul utilizării diacriticelor – ceea ce nici documentele actualei „conferințe” (căci trebuie să ne resemnăm în a accepta noul sens, pentru limba română, al acestui cuvânt) nu face consecvent.

Și mai puțin conștientizat este faptul că, la literele ș și ț, semnul diacritic oficial este **virgulița**, și **nu sedila**. Or, în multe programe de calculator, acest lucru nu se respectă, ba chiar ș și ț apar scrise diferit, ș cu sedilă și ț cu virguliță.

Conștientă de necesitatea de a se reflecta întocmai regulile ortografice ale limbilor sale oficiale, Uniunea Europeană, și nu statul român, este aceea care a întreprins pe lângă compania Microsoft demersurile necesare pentru corectarea, în programele de calculator, a acestei anomalii, cu consecințe însă, uneori, nu tocmai fericite în ce privește compatibilitatea diferitelor echipamente și aspectul estetic al textelor.

3. Referitor la românii din străinătate în general, n-am să reiau aici cele ce s-au spus aici în legătură cu noile contingente ale acestora și cu caracteristicile limbii române vorbite de ei.

Aș vrea să mă refer însă la un contingent mult mai redus, dar totuși important din alte puncte de vedere, al românilor care lucrează, temporar sau definitiv, în străinătate. Căci în această situație nu se află numai „căpșunarii”, lucrătorii din construcții, asistentele medicale, personalul casnic etc. Ca urmare a aderării României la Uniunea Europeană, un anumit număr de români, care depășește câteva sute, trăiesc și lucrează, temporar sau permanent, în strânsă legătură cu diversele instituții ale acesteia. Nu am în vedere aici la europarlamentarii români, puțini la număr, ci la cei peste 200 de traducători (printre care și câțiva foști colegi ai noștri) angajați în diversele instituții europene și la limba română nu pe care o **vorbesc**, ci pe care o **scriu** aceștia.

Selecția lor s-a făcut de către instituțiile în cauză, fără participarea părții române. Au fost aleși, în general, absolvenți ai facultăților de limbi străine, plus juriști și câțiva absolvenți ai altor tipuri de facultăți. Sarcina lor este de a traduce în limba română documentele diverselor instituții ale Uniunii Europene imediat după adoptarea lor, care se face într-un ritm foarte rapid. Ei continuă astfel activitatea Institutului European din România, care a condus traducerea *acquis*-ului european adoptat înainte de aderarea României la Uniunea Europeană. Este vorba de o misiune foarte importantă, întrucât multe din aceste documente capătă putere de lege și pentru România și servesc ulterior ca bază pentru noi și noi reglementări.

În această activitate, traducătorii români se lovesc de numeroase dificultăți.

Una dintre ele este reprezentată de problema **terminologiei**, care, pentru anumite aspecte, lipsește din limba română. Și acesta nu privește – cum se crede uneori, pentru că este vorba de reglementări legale – numai terminologia **juridică**, ci cele mai diferite domenii, pentru care legiferează Uniunea Europeană.

Traducerea are la bază texte, în general, în limbile engleză sau, mai puțin, franceză. Se pune problema de a decide rapid cum se echivalează în limba română această terminologie, mai ales pentru conceptele noi: prin simpla românizare a termenilor din limbile-sursă sau prin mijloace proprii ale limbii române.

Dar chiar și în cazul unor termeni existenți în limba română, se pune de multe ori problema alegerii între mai mulți termeni concurenți și între formele lor uneori diferite.

Aceasta ar putea constitui un argument în plus pentru crearea, după modelul francez, a unei **Delegații generale pentru limba română și limbile vorbite în România**, care să poată lua decizii și cu privire la termenii care să fie oficial recomandați, pe măsura apariției lor, pentru diversele domenii, nu numai ale științei și tehnicii.

Iar, pe lângă problemele de terminologie, se pun și o serie de probleme generale de limbă, pe care acești traducători, care, de cele mai multe ori, nu au studiat și româna în facultate, nu știu totdeauna cum să le rezolve în modul cel mai potrivit.

În sprijinul acestei activități, în care interesul românesc primează, întrucât legislația europeană are prioritate asupra celei interne și devine bază pentru noi și noi reglementări interne, ar putea veni nu cercetarea lingvistică **fundamentală**, ci aceea **aplicativă**, întrucât se simte lipsa unor instrumente de lucru cum ar fi o gramatică **normativă practică** a limbii române și un **dicționar normativ** cu o bogată ilustrare a uzului recomandat. Chiar în domeniul, care pare mai bine reglementat, al ortografiei, mai sunt aspecte care ar trebui detaliate.

Din păcate, nici în traducerea care s-a efectuat în țară a *acquis*-ului european mai vechi, nici în prezent, nu s-a recurs la o supervizare a textelor adoptate (și care acum se publică imediat în *Jurnalul oficial* al Uniunii Europene) de către lingviști autorizați, consultarea acestora fiind absolut întâmplătoare și neinstituționalizată, lăsată la eventuala inițiativă a unor traducători mai zeloși și mai puțin presați de constrângerile ritmului de lucru.

Spun toate acestea în cunoștință de cauză, întrucât am fost și sunt consultată prin mail de o serie de traducători și am fost invitată în această primăvară să fac câte o expunere pentru traducătorii români care lucrează în diversele instituții europene de la Bruxelles și Luxemburg cu privire la unele tendințe și dificultăți ale limbii române literare actuale. M-aș fi așteptat ca aceia care m-au angajat să-mi spună mai exact ce așteptau de la un asemenea curs. În lipsa unor astfel de precizări, m-am ghidat după întrebările pe care le-am solicitat corpului de traducători și pe consultarea, prin sondaj, a câtorva traduceri deja efectuate cu originalele lor. Din păcate, a fost un moment cu totul izolat și, se pare, fără prea multe consecințe favorabile. Organizarea internă a instituțiilor europene, care nu este de resortul nostru, face ca traducătorii români angajați acolo să nu fie conduși de specialiști români în problemele limbii române și nici nu se dorește o colaborare sistematică cu specialiști din țară. Am propus o asemenea colaborare a Institutului nostru la definitivarea unui *Ghid de traducere* a cărui nouă ediție se elaborează acolo, dar nu am primit niciun răspuns. Bănuiesc că nu a făcut plăcere faptul că am semnalat unele greșeli observate în traduceri, ceea ce explică faptul, poate nu întâmplător, că după acel moment nu am mai primit din partea traducătorilor care înainte mă asaltau cu solicitările decât o singură întrebare referitoare la o problemă de limbă.

Desigur, nu ne putem amesteca în organizarea internă a instituțiilor europene. Precizez că activitatea traducătorilor români din aceste instituții nu este sub jurisdicția directă a comisarului pentru multilingvism, ceea ce limitează posibilitățile de intervenție în acest domeniu.

Pe de altă parte, nu ne poate fi indiferent felul în care arată limba română în textele comunitare și mai ales modul în care se transpun în românește reglementări care devin lege și bază pentru legislația românească și cred că ar trebui căutate căi oficiale pentru soluționarea acestei probleme.

4. În ceea ce privește conceptul pus la baza prezentei reuniuni, însăși diaspora și-a schimbat parțial unele caracteristici, incluzând o componentă **temporară**, sporind gradul de asumare **voluntară** a acestei condiții și adăugând un element de mai mare **relaționare** cu masa celor rămași pe loc, în țară.

În ceea ce-i privește pe cercetătorii români din domeniul lingvisticii, diaspora, însemnată poate mai mult calitativ decât cantitativ, nu a suferit modificările care se pot observa în alte domenii.

Pe de o parte, nu s-au întors definitiv în țară lingviști români stabiliți mai de mult sau mai de curând în străinătate, așa cum s-a întâmplat, într-o anumită măsură, cu câțiva oameni politici, oameni de afaceri sau ziariști.

Pe de altă parte, în domeniul nostru nu s-a produs, din motive lesne de înțeles, nici vreun exod al specialiștilor români, inclusiv al celor tineri, care să părăsească mai mult sau mai puțin definitiv țara, eventual după studii și specializări efectuate în străinătate.

În continuarea schimbărilor politice produse după 1989, aderarea României la Uniunea Europeană a dus însă la facilitarea contactelor și între cercetătorii din domeniul lingvisticii din țară și din străinătate, cu deplasări temporare în ambele sensuri.

Prin fondurile alocate și prin crearea unui cadru specific, Uniunea Europeană a deschis posibilitatea participării la proiecte care să reunească cercetători din România și din străinătate, dintre care multe au fost menționate deja aici.

Din păcate trebuie spus că lingviștii români nu au reușit să fructifice suficient aceste posibilități, care au fost valorificate mai mult în cadrul strict al învățământului superior (prin schimburi de profesori și de studenți, masteranzi, doctoranzi sau tineri aflați în faza *post-doc*) decât în acela al cercetării științifice propriu-zise. Deși trebuie să ne descurcăm în primul rând singuri, un sprijin al colegilor din străinătate – și nu mă refer aici la cei de față, care nici nu aparțin exclusiv spațiului european – în conceperea și pregătirea sub aspect formal a unor cereri de subvenții pentru proiecte viabile și de succes ar fi deosebit de util.